

Jeżeli kierowca jadący samochodem z przepisową prędkością przez teren zabudowany w czasie panowania dobrych warunków atmosferycznych uderzy w pieszego, który - przechodząc przez szosę w miejscu niedozwolonym - wtargnął na jezdnię, i w wyniku tego uderzenia dojdzie do śmierci przechodnia, kierujący pojazdem będzie w sensie kausalnym sprawcą śmierci człowieka. Nie oznacza to jednak, że kierowca ten zostanie uznany za sprawcę skutku śmiertelnego w rozumieniu prawa karnego. Stosunek sprawstwa może na gruncie prawnokarnym wystąpić bowiem dopiero wtedy, gdy dana osoba spełni wszelkie wynikające z norm prawnych cechy decydujące o bezprawności i karalności czynu człowieka. W opisanym przypadku taka sytuacja jednak nie występuje. W kazusie tym kierowca prowadził przecież pojazd mechaniczny w taki sposób, jaki wymagały tego od niego normy prawa powszechnie obowiązującego. W prawie karnym sprawcą jest zaś tylko ten, którego postąpienie spełni znamiona (cechy) czynu zabronionego pod groźbą kary. Problem jednak polega na tym, że w obszarze prawnokarnym jak dotąd w sposób kompleksowy nie opracowano uniwersalnych przesłanek, za pomocą których można byłoby ustalić, kiedy dana osoba jest sprawcą bezprawnego i karalnego zachowania. Dlatego też sformułowanie takich kryteriów przypisania sprawstwa (relacji sprawczej) ma na celu niniejszy projekt.

W prawie karnym można podzielić czyny zabronione na takie, które: 1) charakteryzują się skutkiem (typy skutkowe/materialne), co oznacza, że dla ich popełnienia konieczne jest wywołanie określonej zmiany w świecie zewnętrznym występującej już po dopuszczeniu się określonego zachowania przez sprawcę (np. zabicie człowieka); 2) mają charakter bezskutkowy (typy bezskutkowe/formalne), które odznaczają się tym, iż dla ich popełnienia wystarczy podjąć określoną czynność sprawczą. Z punktu widzenia ich realizacji bez znaczenia jest więc to, czy danym zachowaniem wywołano takie czy inne następstwo (np. prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości jest karalne bez względu na to, czy takie zachowanie wywoła jakiegokolwiek skutki w dobrach prawnych). Dotychczas w nauce prawa karnego zainteresowaniem cieszyły się jedynie rozważania dotyczące typów skutkowych. Niniejszy projekt nie będzie się jednak ograniczał jedynie do takich zachowań. Celem prowadzonych badań jest bowiem precyzyjne ustalenie uniwersalnych kryteriów przypisania sprawstwa zarówno typów materialnych, jak i formalnych.

Dotychczas w doktrynie prawa karnego proces stwierdzenia sprawstwa czynów skutkowych zwany był powszechnie obiektywnym przypisaniem skutku. Na potrzeby niniejszego projektu taka nomenklatura została jednak odrzucona. Należy bowiem stwierdzić, że w procesie przypisania skutku nie tylko ważne są elementy obiektywne, ale często ma w nim znaczenie określony stosunek psychiczny sprawcy do czynu. Dla przypisywalności opisanego w ustawie karnej następstwa może być więc istotne, czy dana osoba dopuszcza się umyślnego, czy też nieumyślnego zachowania (np. nie będzie można przypisać odpowiedzialności za przestępstwo skutkowe jednostce, która kupiła innej osobie bilet na samolot, mając nadzieję, że osoba ta zginie w katastrofie lotniczej, która zresztą finalnie wystąpiła. Kwestia przypisania takiego skutku śmiertelnego winna być jednak inaczej oceniona wtedy, gdy kupujący bilet będzie wiedział, że we wspomnianym samolocie zostanie podłożona bomba przez terrorystów). Z tego też powodu uznano, że przypisanie skutku nie powinno być ani jedynie obiektywnym, ani też wyłącznie subiektywnym, lecz po prostu przypisaniem. Podobnie rzecz się będzie miała w odniesieniu do typów bezskutkowych.

Zasadniczym powodem podjęcia się realizacji niniejszego projektu jest to, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie sądowym występują duże problemy z ustaleniem kryteriów przypisania sprawstwa (w szczególności w zakresie typów skutkowych). Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, kiedy to trzeba łącznie ocenić dwa lub więcej zachowań tej samej osoby lub czyny podejmowane przez różne podmioty. Sądy mają duże problemy chociażby z ustaleniem, komu trzeba przypisać odpowiedzialność karną w przypadku, w który dana osoba została ciężko ranna w wyniku pobicia, po czym trafiła ona do szpitala, gdzie w wyniku błędu lekarskiego zmarła podczas operacji. Nie wiadomo bowiem, czy późniejsze zaniechanie lekarza polegające na niewdrożeniu odpowiedniej czynności leczniczej wyłącza odpowiedzialność sprawców wcześniejszego pobicia za śmierć człowieka, czy też takiej odpowiedzialności nie wyklucza. Dotychczas nie ustalono też jednoznacznie tego, za co odpowie kierowca, który potrafił człowieka, po czym wiedząc, w jakim stanie znajduje się pokrzywdzony, uciekł z miejsca zdarzenia, w wyniku czego doszło do skutku śmiertelnego. Nie wiadomo bowiem, czy należałoby takiego kierującego skazać za dwa czyny, czyli spowodowanie wypadku ze skutkiem śmiertelnym i nieudzielenie pomocy, czy też za jeden czyn przyjmujący postać zabójstwa przez zaniechanie. Podobne problemy występują w przypadku typów formalnych.

Prowadzone badania mają na celu dostarczenie teorii i praktyce wymiaru sprawiedliwości instrumentów, za pomocą których będzie można satysfakcjonująco rozwiązać zarówno zaprezentowane powyżej przypadki, jak i inne problematyczne sytuacje. Ich zamierzeniem jest więc sformułowanie takich narzędzi, jakie pozwolą dokonać adekwatnej prawnokarnej oceny czynów występujących w bardzo skomplikowanych i złożonych układach faktycznych.